

Els pescadors de Tossa de Mar: entre les constriccions naturals i la supeditació econòmica¹

Carles Siches i Cuadra
Universitat de Barcelona

"-Què hem fet?- va cridar el patró de la barca, mentre arribàvem a terra i ens preparàvem els pals enseuats per a treure.

-Uns cent milers- va respondre una veu- I bon peix.

-Comencem bé aquesta fosca. Senyoret, ens ha portat sa sort.

-Que vos duri - vaig respondre, tot saltant a terra, encarades les cames per l'humitat de l'aiguatge i la quietud.

-I que torni." (F. Agulló: 1917:200).

En les seves "Marines", Ferran Agulló finalitzava d'aquesta manera la narració "La Xàvega", producte de les observacions que va fer d'aquesta acti-

vitat pesquera a Tossa de Mar.

Aquesta cita remet a uns aspectes que caracteritzen el procés de treball pesquer arreu del món: la incertesa en la producció, el caràcter quotidià de la producció, ingressos diaris, etc. Són aspectes que cal tenir en compte a l'hora d'estudiar el sector pesquer. Aquesta activitat també està subjecta tant a les condicions socio-econòmiques i demogràfiques particulars de la població, com a les externes a aquesta, en cada moment històric. En aquest sentit, i centrant-nos en el nostre exemple, és un fet evident l'impacte del turisme sobre l'economia i l'organització social dels assentaments pesquers del litoral català i, en particular,

de la Costa Brava. Aquest fenomen cal situar-lo com una de les manifestacions possibles d'un procés global de transformació, tenint en compte, però, que pot tenir conseqüències diferents segons el moment que s'iniciï, les formes de capitalització i els sectors socials implicats². Així mateix, tots aquests aspectes es combinen per incidir d'una manera concreta sobre el mateix sector pesquer que es transformarà d'acord amb aquestes noves condicions.

Aquest fet ens porta a considerar la necessitat de presentar, en primer lloc, un cas concret en què el turisme incideix sobre l'activitat pesquera, evitant un tipus d'anàlisi que fa del canvi un

fenomen uniforme i unilineal que porta a la desaparició del sector no regit per la lògica productiva dominant. En segon lloc, interessa presentar la pesca com a activitat econòmica específica realitzada per un grup implicat en un conjunt determinat de pràctiques socials específiques, però que no poden aïllar-se d'altres activitats que poden servir de complement per als mateixos pescadors o ser realitzades per altres grups i que suposen un mercat local.

La població que prenem per exemple³ actualment té aproximadament 4000 habitants. L'activitat econòmica principal està orientada cap al sector turístic. Hi ha un grup de pescadors que en el període més recent, (a partir de 1950) ha enregistrat un fort decreixement demogràfic, i al contrari, és a partir de 1950 quan el poble comença a tenir un increment de població que continua fins a l'actualitat.

Aquest moviment té una explicació en la transformació socio-econòmica del poble; canvis en el sistema pesquer i la utilització d'altres recursos locals, fonamentalment del sector turístic. Fins a mitjan dels anys cinquanta, una part de l'activitat productiva pesquera entrava dins l'òrbita de la mera subsistència (soltes i batudes); per contra, la pesca amb la traïnya era una activitat netament comercial a la primera meitat de segle. Cal assenyalar l'existència de catorze fàbriques familiars de salaó de peix, que assegurava un cert nivell de capitalització. En aquesta època, la flota de cerc estava constituïda per 21 barques amb els seus corresponents bots de llum i una petita flota en la qual participava un grup de pescadors especialitzats en la pesca amb palangre⁵.

A partir de 1950, comença a desenvolupar-se el turisme, modificant substancialment l'activitat econòmica del poble i del sector pesquer. Aquest canvi que representa un reajustament entre sectors econòmics; dedicació del pescador mariner a altres sectors, l'orientació del capital local cap al sector de serveis, etc.

Un exemple significatiu es la reconversió de les 14 fàbriques de salaó de peix, en un curt període (1950-1955, aproximadament), en set hotels, tres bars, tres comerços i una agència de viatges. Cal subratllar que aquestes fàbriques pertanyien a patrons-armadors d'embarcacions de cerc. Es cons-

tata un canvi en les estratègies econòmiques en direcció al turisme.

Amb la pèrdua de rendibilitat de la pesca de cerc i el desenvolupament d'altres sectors, es produeix la fugida de força de treball del sector pesquer, que és absorbit per altres sectors. Així, en aquest últim període, el pescador (mariner) que no sigui propietari tendeix a la desaparició; aquest grup deixa la pesca en el moment en què les condicions fora del sector ho fan possible (taula IV). Els que llavors van continuar en la pesca han pogut passar a ser propietaris amb una relativa facilitat, ja que els fills dels patrons-armadors van abandonar el sector pesquer. En aquestes condicions, el grup pesquer desenvolupa l'activitat pesquera, majoritàriament, en combinació amb activitats de tipus terciari.

Taula I: Moviment demogràfic de la població i del grup pesquer.

	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1981	1986
Habitants	1.399	1.405	1.778	2.361	2.414	2.860	2.979	3.361
Pescadors	162	133	103	82	42	40	38	35

Font: Padró Municipal de Tossa⁴.

Taula II: Estructura de la població segons censos successius.

	1935	1941	1955	1960
Mar	24'1	29'0	23'5	12'0
Agricultura	24'8	37'2	25'3	13'2
Indiferenciades	17'5	4'9	2'5	1'0
Secundàries	17'2	12'0	25'3	34'6
Terciàries	16'3	16'8	23'2	38'6

(Font: Barbaza, 1966)

Taula III. Evolució de la capacitat d'acollida turística a Tossa⁶.

	1953	1954	1956	1959	1961	1964	1986
Hotels i altres	8	13	42	59	103	119	
Habitacions			737	1.088	2.117	2.978	41.000

(Barbaza, 1966; J. Cals, 1988)

Taula IV. Edat dels pescadors, 1960-1981.

Edat	1960	1965	1970		1975		1981	
			Patrons	Marins	Patrons	Marins	Patrons	Marins
15-19	6	1						
20-24	8	4	1					
25-29	9	2	2					2
30-34	12	9	2		2		2	1
35-39	13	11	4	2	1	1	1	
40-44	5	14	6	4	3	2	2	
45-49	10	6	6	2	7	4	5	1
50-54	10	9	3	2	6		5	4
55-59	10	9	3	2	6		5	4
60-64	13	10	3		1	1	5	1
65-69	4	6			2			
70-75	3	2			1		1	
TOTAL			29	13	29	11	26	12
TOTAL, PESQ.	103	82	42	40	38			
Edat mitja	41	46	44	50	50			

(Font: Padró Municipal de Tossa)

Ecologia, tecnologia i treball.

"Se n'aprèn. És fixar-t'hi. El pare no li va dir res mai, i en mar mai en saps prou..., anar pescar t'ensenya."

Cal assenyalar també que, des de la perspectiva dels pescadors, pel que fa a les zones de pesca actuals, d'una banda existeix el que ells anomenen la pesca que es fa "en mar", referint-se a la pesca que es realitza de 5 a 9 milles de la costa, i d'una altra banda, la pesca "en terra" que es realitza en les zones de llevant i garbí en relació a la platja de Tossa, i a un màxim de dues milles de la costa. Existeixen, a més, unes característiques bàsiques diferenciades de les unitats productives, en relació a aquests dos tipus de pesca, tant en la seva composició com pels mitjans de producció emprats i les espècies capturades.

Una de les estratègies possibles de les unitats productives és la combinació de diverses tècniques de pesca al mateix temps, per exemple palangres i soltes, en alguna unitat productiva que fa la pesca "en terra", o l'especialització segons l'època de l'any, cas que predomina en les que pesquen "en mar". L'ús d'una o altra modalitat depèn, en gran manera, del fet que es practiqui individualment (un patró-armador) o bé amb la participació de dos o tres pescadors (patró-armador i d'un a tres mariners). Tots aquests aspectes els veiem explicats, en l'actualitat -principalment-, per dos

condicionants; en primer lloc, en el fet que es realitzin activitats extrapesqueres, i en segon lloc, en la disponibilitat de força de treball dins la família.

Per altra part, cal tenir en compte que el sistema tècnic imposa al pescador una relació de dependència de les condicions climàtiques de la zona i la necessitat d'un coneixement tant d'aquestes condicions, com dels fons marins i de la distribució espacial i temporal de les espècies. Sense tenir en compte que la mateixa variabilitat d'aquestes condicions marca la forma d'explotació pesquera al llarg de l'any.

Amb relació a les espècies d'interès pesquer, n'hi ha d'una gran varietat, totes comunes a fons on predominen les roques. Dins d'aquest ecosistema es combinen les que es poden pescar pocs mesos l'any (llenguado de sorra, sèpia, calamar, etc.), amb les que es pesquen gairebé tot l'any (el roger de roca, el quelet, el pagell i el lluç). Totes aquestes espècies, segons la informació oral, s'amaguen durant l'hivern a més profunditat, com és el cas del lluç, el qual arriba fins a 500 brases, i en general per les zones de roques (el cas més clar és el del roger de roca), essent-ne molt difícil la captura. En els mesos d'abril fins a setembre surten, en general, a menys profunditat, buscant les aigües més calentes. Aquesta època correspon al període de més captures.

Una de les classificacions de les espècies que fa el pescador es basa en el comportament del peix davant l'ormeig; en aquest sentit, el pescador farà referència al "peix de malla", peix que queda atrapat a les xarxes, i al "peix que menja". El primer, capturat normalment amb soltes, i el segon, amb palangres, encara que hi ha espècies que responen bastant bé als dos tipus d'ormeig, com és el cas del quelet, el pagell i el lluç. En aquest sentit és interessant veure quins són els factors dels quals el pescador creu que depèn la pesca perquè les captures del dia siguin satisfactòries. Es dona tanta importància al coneixement del pescador com a la "sort" que hi hagi un seguit de circumstàncies en la conducta del peix. I aquí cal subratllar l'associació d'aquesta conducta amb el caràcter aleatori de les condicions en què es desenvolupa la producció pesquera (els canvis en els costums dels peixos, la incidència de la climatologia, etc.):

Aspecte de la platja de Tossa durant l'estiu.

“Segons a quines classes de peix, doncs els agrada més una cosa que l'altra, com a nosaltres, és clar. Com que normalment, per exemple, la persona humana no menja carn crua, ni el peix cru, o sigui... això, i en canvi les bèsties sí, per dir-te alguna cosa, doncs els peixos amb nosaltres, molt igual. Són extremadament delicats, els peixos, i, curiosament, no solament delicats: refinats; i només escullen les classes de menjar que els agraden. O sigui, tinc la impressió que (el que diu que) dóna a tothom el mateix tipus de menjar diu mentida. O sigui, el peix, per menjar, el que ha de tenir (és) gana; ha de tenir el dia i, sobretot, que l'esquer que hi poses vagi bé. Després el peix escarmenta; encara que, el que no queda agafat, si l'endemà repeteixes aquella mateixa calada que has fet el dia abans, no n'agafaràs mai tant com el dia anterior. Mai. I no precisament perquè no ho hagin intentat, sinó perquè aquella persona veu alguna cosa... aquella persona..., aquell peix!”.

Com ja hem dit, el nivell del sistema tècnic imposa al pescador una relació de dependència de les condicions climàtiques de la zona. Aquesta dependència se centra, en primer lloc, en la falta d'una infraestructura portuària que permeti la sortida de les barques de Tossa amb facilitat. Relacionat amb l'aspecte anterior, ens hem de referir també al vent de llevant. Aquest vent provoca el que s'anomena el “tràngol”, onades que trenquen malament, són dolentes. Aquestes onades dificulten a les barques la sortida de la platja. Un indicador d'aquest fenomen es dóna quan hi ha franges obertes entre els núvols, en direcció a Sant Feliu (llevant). Un altre aspecte que incideix en el procés productiu és el corrent. Afecta decisivament tant la navegació com la pesca. Sobre aquest punt, un pescador que pescava “en terra” amb soltes assenyalava:

“Tot corrent és bo mentre no sigui gaire fort. Si és fort, no és bo. El vent que passa per avall molesta. Això es veu si el suro va mig baix. Vol dir que hi ha corrent. Llavors no toquem la xarxa, la deixem fins que faci bo, perquè com que estem treballant amb les roques, la trencarien.”

Com veiem, les condicions climàtiques són decisives per al procés productiu i impliquen la necessitat del coneixement del medi. Però també hi

han altres aspectes significatius que donen complexitat a aquest coneixement, com són el tipus de fons on es pesca. Cal dir que en aquesta zona el fons es caracteritza pels accidents rocosos amb pendents que, com assenyalava C. Bas (1982), ofereixen possibilitats de pesca més productives que la pesca en la plataforma continental, molt sobre-exploitada. Aquest fet ha provocat un seguit de conflictes entre els grups de pescadors que estudiem i les embarcacions d'arrossegament que entren en la zona que es troba a menys de nou milles. Entre ells es creen unes relacions de rivalitat que corresponen a dos processos de producció antagònics. Aquests conflictes són indicatius de la manera en què s'estableixen les formes d'apropiació dels fons que queden expressades, en alguns casos, en les actes de denúncia de la Confraria de Pescadors de Tossa.

Cal dir també que la pesca no es pot practicar en qualsevol lloc; solament hi ha alguns llocs que reuneixen les característiques adequades per a realitzar-la. Aquests llocs es coneixen, en aquesta zona, amb el nom de “puestos”. La situació dels “puestos” és determinada mitjançant el que s'anomena les “senyes” de terra (una casa, un fanal, un promontori...), que donen lloc a les corresponents enfilacions. Així, en el mar, els ‘puestos’, es localitzen per dues enfilades que s'encreuen visualment en el punt que hom prova de situar.

El coneixement dels “puestos” el dóna l'experiència; primer amb l'aprenentatge de l'ofici de mariner, generalment sobre la base d'una relació de parentiu amb el patró-armador. Però també hem de partir de la idea que les condicions ecològiques estan subjectes a grans variacions (contaminació, sobreexplotació, etc.). En conseqüència, els “puestos” es van modificant al llarg del temps, no són estàtics; a banda que el coneixement d'aquestes zones on predomina un tipus de peix determinat no és exclusiu d'una unitat productiva sinó compartit i transmès pel grup⁷. Si un pescador descobreix o, millor dit, redescobreix un “puesto” nou, existeixen unes normes no escrites en el grup que assenyalen que cal respectar-lo, i no calar-hi la xarxa durant dos o tres dies, mentre la cala el pescador que l'ha descobert; després, el nou “puesto” serà objecte d'apropiació, per part del grup:

La Serafina, una de les darreres barques de pesca que feinegen a Tossa.

“...s'espera que arribi el pescador que ha trobat el “puesto” bo, dos o tres o quatre dies, després és el que arriba primer..., ja es col.loca!”.

Hem de dir, per donar més complexitat a la situació, que el coneixement dels “puestos” comporta, no solament conèixer-ne la localització, sinó també la forma en què s'ha de calar (i adaptar) l'art utilitzat: tipus de fons, corrents superficials i profunds, etc. En l'actualitat, la zona més emprada pel grup de pescadors de Tossa és la de garbí, en referència a Tossa, fins a un màxim de 9 a 10 milles de terra, prop de la plataforma continental, anomenada “la Melica” pels pescadors. Aquesta es troba a una distància de 12 milles i és el lloc on generalment van a pescar els “arrastreros” de Blanes. Abans d'entrar en “la Melica” es troba un “puesto” de pesca anomenat “la Barra”, descrit pels pescadors com una carretera de roques que surt del port de Blanes i arriba fins a Palamós. A “la Barra” hi predomina el pagell i el quelet. A 8 milles es troba el que es denomina “la Planassa”, on es capturen fonamentalment rogers, quelets i verats. Davant de la cala de Llorell, a garbí de Tossa i a 3 o 4 milles de terra, es troba “la Roca Negra”, de la qual diuen els pescadors que té la forma d'un cotxe, i on predominen les sapes (boques petites). En línia amb “la Roca Negra” es troba “la Fonera”, que és una talladura profunda que arriba a 500 brases de profunditat (informació oral), on es pot trobar el que s'anomena el “quelet de la pigà”, diferent al quelet que, generalment, es comercialitza en aquesta àrea.

En el moment actual, els sistemes de pesca emprats a Tossa utilitzen, com a elements principals, les xarxes i els hams. Els sistemes de pesca que utilitzen xarxes, es poden classificar en tres tipus: les soltes, les batudes (una variant del tresmall) i les sonseres; les soltes es caracteritzen per estar formades per una peça de xarxa de 75 metres de longitud per 1,5 metres d'alçada. Existeixen diferents menes de soltes segons l'amplada de la malla de la xarxa, que té relació amb el tipus de peix que es vol capturar.

Les batudes són formades per tres peces de xarxa superposades de 75 metres de longitud per 2 metres d'alçada. Com en el cas anterior, existeixen variants. Segons el tipus de pesca que es vol fer, el tamany de la malla

corresponent a la xarxa “cega” (la peça de xarxa que queda enmig de les altres dues) varia. Existeix una altra variant d'aquest tipus d'art i es tracta d'una batuda que està formada solament per dues peces superposades, una d'elles “cega” i l'altra “clara”.

Les sonseres són unes arts compostes per diversos tipus de xarxa, diferenciades tant per les dimensions de la malla com del fil que la formen. La forma de la sonsera recorda les arts de ròssec però de dimensions més reduïdes, i pot arribar als 150 metres. Aquesta art està sotmesa a fortes regulacions d'ús, ja que s'emprava per capturar cria de peix, a més de sonsos.

Els sistemes que utilitzen hams, en els quals no entrarem en aquest article, comprenen diversos tipus de palangre, diferenciats entre ells tant per les dimensions de l'ham com pel diàmetre de les cordes, depenent del tipus de peix que es vol capturar.

Les xarxes de fons.

Aquestes arts estan formades per un nombre variable de peces de xarxa empalmades, variant de les 9 a les 20 peces, aproximadament. Aquest aspecte és significatiu com a element diferenciador dins el grup. En primer lloc, una quantitat determinada de peces implica un determinat temps de dedicació que és limitat si es duen a terme activitats extrapesqueres. Un altre aspecte diferenciador i que condiciona el tipus i nombre de peces de xarxa emprades, és el dels canals emprats per a la comercialització (subhasta de peix, vendes directes a hostals, restaurants, etc.), encara que, en general, la comercialització, sigui el canal o canals que siguin als quals es tingui accés, s'orienta generalment al mercat local, que té uns límits en la demanda.

Esquemàticament, cada peça té les següents característiques, ja siguin soltes o batudes: A la part superior hi ha l'armadura de suros, actualment discs de plàstic buits, de 60 mil·límetres de diàmetre i 25 mil·límetres de gruix, foradats pel centre per on passa un cap de niló. El conjunt de suros s'anomena la “surada”. Seguidament ve el cos de l'art, format per una peça de xarxa en el cas de les soltes o per tres peces de xarxa superposades en el cas de les batudes. A la part inferior es troba l'armadura de ploms, constituïda per

un cert nombre de ploms amb un pes aproximat de 30 grams cada un, acooblats a un cap de niló. La unió entre les armadures i el cos de la xarxa la fa un fil més gruixut que el de la xarxa.

Actualment tots aquests materials que hem anomenat fins ara, són comprats sense armar a fàbriques de Barcelona. Les peces de xarxa subministrades tenen de forma estàndard: 50 malles d'alçada i 120 metres de llargada, independentment del tipus de malla. En relació a la forma de marcar les característiques de la malla, és corrent comptar el nombre de passades d'agulla que hi ha en un pam de xarxa o, explicat d'un altra manera, el nombre de nusos que hi ha en 20 centímetres de xarxa. Aquesta forma de marcar les característiques de la malla té el seu origen en el fet que eren fabricades amb agulles especials i una fusta per tal d'assegurar que totes les malles fossin de la mateixa mida; per això és corrent sentir entre els pescadors que van, per exemple, amb soltes de roger, que utilitzen malles de 9 passades pam o 10 passades pam, o, per als que van amb soltes de lluç que utilitzen malles de 7 o 6 passades pam, i el mateix amb les batudes. D'aquesta manera, les fàbriques presenten sistemàticament les peces amb la numeració que correspon a aquesta manera de marcar les característiques de la malla: de 10, de 9,5, de 9, etc. El número més baix correspon a un forat més gran que, com s'ha vist, es correlaciona amb el tipus d'espècie que es vol capturar.

El treball quotidià amb soltes.

Les característiques tècniques i l'organització del treball per a la pesca amb soltes són les mateixes, bàsicament, que les que en el cas de la pesca amb batudes i palangres. Pel que fa a les zones de pesca, la que es treballa "en terra", com ja hem assenyalat, combina normalment la pesca amb soltes amb palangres i està associada, generalment, a altres tipus d'activitats econòmiques, a diferència de la pesca que es fa "en mar". La barca utilitzada actualment es caracteritza per ser de buc de fusta, amb coberta -només les més grans- i proveïdes d'una petita bodega, a proa, utilitzada tant per l'acomodament d'un dels pescadors com per amagar estris de navegació i

Vista dels antics carrers de la vila.

pesca. L'eslora varia entre els 3'25 metres la més petita, i els 5'65 metres la més gran. Els motors emprats són diesel amb una potència compresa entre els 2 cavalls i els 25 cavalls. Tenen un TRB entre un 0,59 i 2,47 TN.

Amb relació a l'equip de pesca, actualment les embarcacions de més tonatge porten una ecosonda que serveix per a la detecció del peix, però que normalment no s'utilitza. També es porta un corró manual, adaptat a les barques més petites (de 24 pams), que serveix per a pujar les xarxes, i un halador mecànic per a les més grans,

que facilita la collida de la xarxa calada, possibilitant la reducció de la força de treball i ampliant la quantitat de xarxa que es pot calar. Les comunicacions s'efectuen amb un transmissor-receptor d'ona curta:

"...abans es portaven nou o deu peces... amb xarxa de cotó; eren barques grosses..., havien d'anar-hi dos o tres homes; abans costava molt... Ara portem la "maquinilla", que tira la xarxa i facilita la feina, el motor engegat i ara embragues...-ell ho tira tot. Abans paties molt...-i vinga a remar. Ara és molt senyor".

Les operacions diàries que veurem més endavant fan referència a la pesca "en mar", amb soltes de pagell i quelet, és a dir, una art composta de diverses peces de xarxa empalmades, amb una amplada de la malla de 7 o 8 passes pam (15 centímetres, aproximadament). Això, però, no ha estat sempre així; és a partir de l'inici del decenni dels seixanta es fa el canvi de la xarxa de cotó a la xarxa de niló, cosa que simplifica el treball amb xarxes, a més de repercutir decisivament en l'aspecte econòmic; el cost inicial, el manteniment de les xarxes i el cost de les reparacions era abans molt més elevat^a. Aquests aspectes els veiem clarament dibuixats a la següent citació extreta d'una entrevista que vàrem fer a un patró que pesca "en mar" amb soltes de pagell i quelet. Cal notar com, al final dóna elements, dels quals per a ell depèn la selecció del "puesto", associats tant al canvi tècnic com a la pròpia estratègia econòmica, en tenir altres activitats fora del context de la pesca, situació genèrica que és donada per canvis, no tècnics, immersos dins el procés de transformació del grup pesquer. De qualsevol manera, els canvis tècnics són uns dels elements a tenir en compte per entendre la persistència d'aquest tipus d'activitat:

"...abans, les xarxes s'havien d'estendre i aixecar cada dia, perquè abans eren de cotó, i cordes de cànem. El cotó es podreix...; cada dia hi havia la feina de en arribar a terra posar-la a assecar al sol. Tu veuràs a les fotografies d'aquestes antigues de Tossa... que la platja està plena de xarxes esteses; en aquest cas eren teranyines o peces de sardinals o arts; els palangres també s'estenien, però agafen poc espai i no es veuen gaire bé. A llavors ara, com que és fibra artificial i sintèti-

Avarada de la barca Pedro.

ca, no necessita assecar-se. Per tant, quan arriba tothom, la deixen, si no s'ha de desembolicar perquè estigui una mica imperfecta, que podríem dir. Doncs no. Els pescadors mateixos, són molt poques les vegades que han de tocar la xarxa de bord... En primer lloc, que per la meua, diguéssim, forma de ser, escullo el puesto on hi ha menys brutícia, escullo el puesto que menys feina don i escullo, doncs, d'una manera indirecta, encara que no ho explico, el lloc que hem produeix menys feina, d'on pugui anar-me'n més aviat..."

També han experimentat variacions significatives els costos de les reparacions de les xarxes. Sobre aquest tema es troben continues referències en els comentaris dels pescadors. En una entrevista on es parla del moment en què es va produir el canvi del fil de cotó a la fibra artificial es pot veure apuntada la forma en què aquesta variació va influir en la relació del pescador amb el medi. A més, paral·lelament al canvi del tipus de fil, cal recordar, que ja s'anaven produint altres canvis immersos en el procés de transformació del grup pesquer:

"La xarxa, ara hi ha l'avantatge de que són fetes amb fils artificials, perquè abans al ser de cotó, els dofins la destrossaven. Abans hi havia por pels

dofins, tenien fòbia contra els dofins; no deixaven agafar peix dia sí, dia també; els dofins van al darrera del peix blau... Abans els dofins eren, doncs, pràcticament, els que portaven de cap els pescadors. Varen venir les fibres artificials i curiosament varen anar desapareixent els dofins, que, bé, uns ho atribueixen que -primer- en que no hi havia gaire peix blau i per això no hi havia tant de dofins, després s'ha anat comprovant que això no és una veritat absoluta. Hi podia influir el fet que han d'haver hagut d'assistir impotents a comprovar com les fibres que es menjaven, primer, no sabien que els feien mal; veien els seus companys morint-se i ells mateixos devien d'arribar en aquesta conclusió, perquè ara, quan amb una teranyina o amb una xarxa d'aquestes soltes o batudes, van a menjar, sempre mengen el peix que està solt; primer el que està agafat pel cap, no el que està embolicat; saben agafar-ho amb la punta de la boca, però, sense tocar les xarxes i bé, exceptuant... Jo no he vist...; no hi ha dofins a Tossa, des de fa vuit o deu anys, que abans era cada dia; abans s'empassaven la xarxa i tot això, o sigui és clar la mateixa mucosa, la mateixa descomposició que hi ha en l'estómac de qualsevol persona, feia que el cotó es descompongués de seguida; és clar, aquesta xarxa devia

de fer-los unes irritacions que els mataben; ara que ho han après, no ho fan. Abans, quan jugaven també travessaven la xarxa, encara que no hi hagués cap peix..., per jugar..., i ara no; jo he vist, jo n'he agafat tres o quatre, de dofins, dos amb palangres.

Llavors és curiós perquè quan un és agafat, els altres no se'n van del costat i ploren com criatures, igual. Si els veïssis, amb l'ham clavat a la boca..., és molt difícil que es mori, està espantat i queda com estabornit...!''.

El treball quotidià.

L'activitat que comentarem està portada a terme per una unitat productiva composta per un patró-armador (propietari dels mitjans de producció) i un mariner. Començarem pels preparatius de la sortida, els quals es fan a partir d'un hora concertada entre tots dos i, generalment, tenen una durada d'un quart d'hora o vint minuts, havent-se d'acabar cinc hores abans de la sortida del sol. El patró ja ha observat, en el moment de la posta de sol, la situació del mar, els tipus de vents, les característiques dels núvols, les onades, etc. Segons hem pogut veure, és important fixar-se en les característiques dels núvols, tant a llevant com a ponent. Aquestes donen una idea del temps que hi haurà a la nit; per exemple, si es veuen franges obertes entre els núvols, en referència a Sant Feliu de Guíxols, vol dir que hi haurà mal temps; és el vent de llevant que provocarà tràngol; es retardarà la sortida de les barques, dificultarà la pesquera, etc. És en aquest moment que el patró comprova el temps, la segona vegada, i començarà amb el mariner els preparatius de la sortida; arranjaran la coberta de l'embarcació, situaran els diferents elements de navegació i pesca (caps, cubells, s'arreglaran les xarxes -normalment es porten de 12 a 20 peces-, etc.), taparan el "dull" (doll: desguàs) de la barca, comprovaran els nivells d'oli del motor, etc.

El moment de la sortida és important i segons quines siguin les condicions atmosfèriques hauran d'adaptar les operacions de sortida; cal recordar que surten d'una platja. Si fa bonança, el mariner es posa a proa de la barca a punt per desfer els "nucs" (nusus) que la subjecten i el patró prepara les guies (fustes per les quals han de pas-

sar les embarcacions per sobre la sorra). Una vegada acaba de posar les guies, el patró fa un senyal al mariner perquè deixi anar l'embarcació. En el moment d'entrar al mar, el mariner puja a la barca i el patró, des de terra, empeny la barca mar endins, hi puja tot seguit, i hi posa el pal del timó i engega el motor. Si fa mala mar, generalment tràngol, pot passar que les barques siguin rebutjades en el moment d'entrar a l'aigua; per això, els que surten a pescar sols necessiten l'ajuda d'un altre pescador. En el nostre cas, quan entra a l'aigua, el mariner puja a la barca i hi posa els remes preparats anteriorment per fer la maniobra, mentre el patró, dins l'aigua, subjecta la barca, donant-li una orientació perpendicular a la direcció que prenen les onades. Tot seguit, el mariner fa maniobra amb els remes i entra a més profunditat, aprofitant el moment adequat per tornar a la platja i recollir el patró.

... En mar.

El patró posa rumb cap al lloc de pesca i prepara els elements que necessita per a la navegació i la pesca; mentre tant el mariner obre la tapa de sobrecobera de proa, on hi ha habilitat un espai amb una màrfega, i es posa a dormir. La navegació pot durar un hora, aproximadament. Una vegada arribats al lloc de pesca, el patró para el motor i orienta la proa cap a la línia de la costa i observa les referències de terra, anomenades "senyes", per situar-se i localitzar el "puesto" on calarà la xarxa⁹.

Una vegada feta aquesta operació, el patró prepara un escandall, que es compon d'una sirga (un cap o corda de niló trenat) que es lliga a un pedral (pedra d'1,5 kilograms aproximadament) i un panissó. És una operació que té dues finalitats; d'una banda, conèixer la profunditat del "puesto" escollit, encara que generalment el patró ja sap la profunditat, i per l'altra, veure el corrent que hi ha entre aigües i al fons.

Bàsicament, la calada de la xarxa sempre es fa seguint la línia de terra; tenint en compte els corrents, es va deixant sortir la xarxa per un costat de la barca. Per senyalitzar l'art es posa un gall i un panissó¹⁰ i es fan les mateixes operacions que amb el palangre.

Ara bé existeixen excepcions que venen donades pel temps de calada.

"...si jo vaig a tirar la xarxa avui i tiro vint peces de xarxa, aquelles vint peces gairebé agafaran 1 quilòmetre; xarxa o palangre, tot és igual; i tu has de posar la bandera vermella al cap de llevant i la negra al cap de garbí, perquè així, si hi va un altre pescador digui, miri!, aquesta és cap de llevant, jo puc anar d'aquí cap a llevant, perquè si calo cap a garbí, calaria sobre l'altre..., per això es fa això..., és fix. Però no tothom fa això; posen unes garrafetes de plàstic i tot això, però només ho fan els que fan l'alba, o sigui, els que surten al dematí, com ara jo, diguéssim; i només fan la matinalada, ja es guarden a allà, ja no tenen cap necessitat, perquè ja hi són, ells. Ara, si és aquest senyor que jo t'he dit, que potser té una setmana la xarxa en mar, s'ha d'identificar d'alguna manera..."

Una vegada fetes totes les operacions de calada, el patró fondeja la barca i es posen a dormir a l'espera que surti el sol. Normalment l'espera té una duració de dues hores, durant les quals la xarxa "va treballant":

"En el moment d'haver calat, de quarts de quatre, quan hem acabat de calar, nos enganxem, posem la pedra a baix, el suro a l'aigua i amaguem a baix, a la proa de la barca, el cap, amb el fanal encès i fem un xic de dormir..."

A la sortida del sol comença l'operació de "cobrar" o "collir" la xarxa. L'efectua el patró amb l'ajuda d'un halador mecànic; mentrestant el mariner desenmalla el peix capturat, normalment solament peix d'interès comercial, i el classifica. Aquesta operació es continuarà fent a terra, però, feta ja la selecció del peix. Acabada aquesta, el patró posa rumb a Tossa, posant-se en comunicació amb familiars a terra. El mariner va recollint i netejant el material emprat per a la pesca, fent, també, una segona classificació del peix i distribuint-lo per grups, uns per a la venda a la subhasta, altres per a la venda directa (aquesta depèn de les concertacions prèvies amb restaurants i famílies de coneguts -sobretot a l'estiu-, així si no té, el mateix pescador, un hostel portat per la seva família, que canalitza certa quantitat de peix).

... l'arribada.

En l'operació d'arribada a la platja, hi participen tant la tripulació com el pescador encarregat de maniobrar amb la grua, el qual pujarà la barca per la sorra, i algun familiar (o jubilat) que prepara les guies i porta el cap amb el qual enganxarà la barca en el moment d'entrar a la platja.

Efectuades les operacions d'arribada, s'acaba de desenmallar el peix. El patró, si el peix d'interès ja està desenmallat, el porta a la subhasta, deixant al mariner acabant de desenmallar i havent pagat ja l'encarregat de la grua amb peix (poden ser dos rogers, o dos quelets, etc., segons el cicle anual). Cal diferenciar per un cantó la màquina, que és responsabilitat de tot el grup de pescadors, el quals en paguen mensualment a la Confraria de Pescadors el manteniment, i per un altre cantó, l'encarregat, el qual cobra directament, en espècies, de cada patró. El mariner es queda a la barca acompanyat d'un o dos pescadors, generalment pescadors jubilats, que l'ajuden a acabar de desenmallar i netejar la xarxa perquè posteriorment en puguí fer la "mola" (deixar la xarxa ordenada). Una vegada neta la xarxa, el mariner o el patró (segons qui hagi fet l'operació, -en el nostre cas és el mariner) paguen a aquests pescadors jubilats amb peix anomenat "barato" (el que s'ha desenmallat en aquell moment, a la platja). Amb relació a aquesta operació, no necessàriament s'ha de fer a l'arribada de la pesca, segons el moment del cicle anual de pesca aquesta hora pot variar a causa, generalment, de factors externs al pescador, com es pot veure en la següent citació d'una entrevista a un pescador que pesca "en terra" amb soltes de roger:

"Arreglo les xarxes cap al tard. Si hi ha peix, les arreglem al dematí..., trosos de terra..., s'han de netejar i posar-les a la barca. Ahir eren les quatre i gairebé fins a les sis no vaig poguer-ho fer pels turistes..."¹¹

Veiem que existeix complementarietat en el treball (es comparteixen tot tipus de feines considerades "pesades"), però les feines de control i direcció les porta a terme el patró-armador. Aquest aspecte s'ha de relacionar amb el tipus d'apropiació que es dona dels mitjans productius i la

relativa igualtat en la distribució dels beneficis, anomenada “a la part”. Comporta, com ja hem assenyalat a l’inici de l’article, un tant fix per a les despeses generals (manteniment de la barca, de les xarxes, la seguretat social del mar, etc.), anomenat “Monte Mayor”, i la resta es reparteix a parts iguals entre els pescadors de la unitat productiva, sense diferenciar l’armador-patró (propietari-productor directe) de la resta de pescadors que hi participen (els mariners).

Una operació no efectuada per la unitat productiva principal, és la de la reparació de xarxes. Aquesta és portada a cap, normalment, a la tarda i és una activitat feta per “dones de pescadors”; solament hi ha un cas en què aquesta feina és feta per un pescador que “remenda” la seva pròpia xarxa. Normalment hi han dues alternatives per a arreglar les xarxes trencades.

Una, les dones del patró i del mariner, i l’altra, un grup de dones que es dediquen “per sou” a “remendar” xarxes. Aquest grup està compost, majoritàriament, per “dones casades amb pescadors-mariners” (no propietaris), encara que també hi poden participar dones jubilades.

“dones que remenden són dones de pescadors mariners que no tenen xarxa pròpia i d’altres que fa anys que ho fan i cusen a casa seva..., els pescadors els porten les xarxes”.

Les “remendadores” generalment cusen de les dues a os quarts de sis de la tarda, a l’estiu, en un lloc preestablert de la platja anomenat “sa Palanca” (sota un pont que hi ha a prop de les barques de pesca), on els pescadors deixen les seves xarxes. En el cas d’alguna dona que tingui xarxes, deixa una tarda de la setmana per a

cosir les xarxes “del seu marit”: “...per el meu marit deixo lliure un dia a la setmana”. A l’hivern, com que surten poc les barques, la feina esdevé mínima “...un mes i encara”. La feina, en aquest període la fan a casa d’un pescador, on tenen habilitada una habitació a al’efecte. Es remunera per hores, i el cobrament es fa setmanalment.¹²

“...vénen unes dones remendadores, que abans, aquí Tossa, n’hi havien moltes... Abans els dofins rompien totes les xarxes; avui dia encara n’hi continua havent-hi, però menys. És molt poc remunerat, sembla una feina que és mal vista, i només són dones grans o excepcionalment alguna de jove a casa seva, perquè no la vegin...; és més aviat de manteniment pel desgast que sofreixen..., roques, si s’enganxen, s’emboliquen pel corrent, a més, o perquè hi ha un altre tipus de peix que es menja a l’altre..., els congres... i ara n’hi ha molts, sí, el congre quan menja cargola, o sigui, no menja, normalment cargola, cargola... i al cargolar, cargola el peix i fa un forat..., és clar, les dones, la mare, la filla... es fa cada dia”.

Aquest grup està en procés de desaparició, degut tant a la fuga de força de treball a altres sectors millor remunerats, com també la influència dels canvis tècnics, etc. Per donar-ne una idea, es passa de l’any 1934 amb 40 “remendadores” fixes, a l’any 1985 amb cinc o sis¹³.

Notes finals

Hem vist la pesca com una activitat econòmica específica portada a terme per un grup implicat en un conjunt determinat de pràctiques socials específiques, però que no es poden explicar si les aïllem d’altres activitats que poden ser de complement per als mateixos pescadors, o fetes per altres grups, i que impliquen també un mercat local.

Com hem assenyalat, en aquest últim període, amb l’especialització pesquera, els canvis tècnics, etc., les condicions socio-econòmiques internes i externes han canviat; fan, per exemple, que les necessitats de força de treball no siguin les mateixes. Això, associat al desenvolupament d’altres recursos locals, provoca que les explotacions pesqueres per a ser rendibles

han de ser altament especialitzades i selectives quant al tipus de captures, atesa la forta dependència del sector turístic, i fa que es trobin, en el moment actual, en un equilibri precari, sense tenir assegurada la reproducció.

És un procés determinat tant pels canvis produïts a l’interior del sistema com per l’evolució global de la societat. Així, veiem que els canvis socio-econòmics han generat contradiccions i, en conseqüència, crisis. El resultat final ha estat la síntesi d’elements de l’antic sistema amb elements introduïts i/o generats per les noves condicions. No hem d’oblidar que quan ens referim a “elements de l’antic sistema”, fem referència a elements que si aparentment persisteixen al llarg d’un procés, veiem que tant la seva funcionalitat (o disfuncionalitat) com el seu contingut, varien a l’interior del sistema i amb relació a les noves condicions imposades pel procés mateix de transformació. Per això, mai hem d’oblidar que qualsevol element, tant a nivell tecnològic, social o ideològic al que puguem fer referència no es troba aïllat, no s’autoreprodueix per si mateix, sinó que forma part d’un sistema més ampli de relacions amb els que s’articula, interacciona i canvia.

Bibliografia.

ACHESON, J.-M. (1981): “Anthropology of Fishing”, a *Annual Review of Anthropology*, 10, pp. 275-316.

BARBAZA, Y. (1966): *Le paysage humain de la Costa Brava*. A. Colin, Paris.

BAS, C. (1982): “Els recursos marins”, a *Atlas Socio-Econòmic de Catalunya*, vol. II. Caixa d’Estalvis de Catalunya, Barcelona.

CALS, J. (1988): “Vint anys d’esprés d’-El paisatge humà de la Costa Brava-”. En Barbaza, Y. *El paisatge humà de la Costa Brava*, vol. 2. Ed. 62, Barcelona.

SICHES, C. (1986): *El procés de transformació socio-cultural d’un grupo de pescadors del Mediterrani*. Tesi de llicenciatura. Universitat de Barcelona.

SOY, A. i altres (1984): *Estructura comercial de la Costa Brava*. Vol. 9: Zona VII. C.E.P. Ed. Generalitat de Catalunya i Diputació de Girona.

1. En el temps de realització de la recerca moltes persones de Tossa van contribuir en la realització d'aquest treball. Sobre tot, he d'agrair l'ajuda i col.laboració de l'alcalde Telm Zaragoza, dels patrons de pesca Jaume Lleonard Alcalde i Pere Comas Nadal, i també de la Sra. Maria Taverner.

2. El moment històric en el qual s'insereix l'anàlisi comprèn el període que va de 1950 fins a 1986.

3. Tossa de Mar està ubicada a la zona de litoral de la comarca de La Selva, a 27 km. a l'est de Sta. Coloma de Farners, i a 40 km., al sud-est de Girona. El terme municipal del poble limita, per la part costanera, al nord amb el terme municipal de St. Feliu de Guíxols i al sud amb el de Lloret de Mar.

4. Les següents dades han estat extretes del Padró Municipal de Tossa, la qual cosa comporta que hàgim de relativitzar-les donat que depèn del possible pescador inscriures com a tal o, si realitza també altres activitats, com és el cas d'alguns pescadors estudiats, opti per inscriure's en aquestes últimes (principalment al sector d'hosteleria).

5. Les tripulacions de les trainyes constaven de deu pescadors, aproximadament (9-13 membres), incloent-hi el patró-armador (o els socis-armadors, generalment productors directes). Un terç dels guanys eren per a les despeses generals i un altre terç era repartit a parts iguals entre tota la tripulació. Per contra, en les formes actuals d'explotació no es troba aquest percentatge: es treu un tant fix per les despeses generals, denominades "Monte Mayor", i la resta es reparteix a parts iguals.

6. En aquest context, també és significativa l'evolució progressiva de l'equipament hotel·ler de les altres dues poblacions costaneres de la comarca de la Selva (Girona). A Blanes es passa de 6 hotels el 1956 a 64 el 1964; a Lloret, es passa de 7 hotels el 1953 a 196 el 1964 (Y. Barbaza, 1966). Com també és significativa l'evolució, per al període 1943-1983, de l'estructura de l'oferta comercial del conjunt de les poblacions del litoral de la comarca de la Selva (Tossa, Lloret i Blanes):

Anys	Alim.	Equip. pers.	Equip. casa	Hig./ San.	Cult./ Oci	Vehic.	Altres
1943	48	8	32	6	4	0	2
1963	100	41	51	13	9	1	11
1973	223	127	123	31	28	8	26
1983	479	385	262	59	104	28	74

(Font: Centre d'Estudis de Planificació, 1984)

7. En el temps que va durar la recerca, es va observar el control visual realitzat entre ells, combinat amb l'ús altres indicadors. Lògicament, aquests últims agafaran més importància si aquest control visual no és possible (durada de la pesca i direcció de la sortida i la tornada, ús de la ràdio d'ona curta -ja sigui per comunicació o incomunicació-, quantitat i tipus de peix capturat, etc.

8. Segons els llistats proporcionats per la Confraria de Pescadors de Tossa, pel que respecta al nombre d'embarcacions, entre 1950 i 1983 i, més particularment, les que fan referència a l'activitat realitzada i el tonatge, s'observa que varien substancialment; es redueix el tipus d'activitat i el nombre d'embarcacions, però augmenta el tonatge mitjà de les que s'especialitzen en el tresmall i en el palangre:

1950	Nº	Tonatge total	Tonatge mig
Cerc	21	59,15	2,81
Artons	8	7,40	0,92
Tresmall	16	15,42	0,96
Palangre	42	24,08	0,57
TOTAL	87	106,0	

1963	Nº	Tonatge total	Tonatge mig
Cerc	3	21,52	7,19
Artons	—	—	—
Tresmall i Palangre	32	42,17	1,31
TOTAL	35	63,69	

1983	Nº	Tonatge total	Tonatge mig
Cerc	—	—	—
Artons	—	—	—
Tresmall i Palangre	27	47,60	1,76

9. Per situar-se el patró utilitza la visualització de les "senyes", establint-se, com ja hem assenyalat, línies... Però hi ha un altre sistema complementari emprat tant per a la navegació com per a la localització, i són les olors que porta el vent (per a una ampliació vegeu Siches, 1985)

10. En calar l'ormeig, hom hi situa uns elements que serviran per indicar-ne la localització i l'orientació un cop siguin al fons. Bàsicament aquests elements són un gall i un panissó i una corda que és anomenada de maneres diferents segons sigui el sistema emprat ("ginell" en el cas de la xarxa, i "cap" o "sirga" en el cas del palangre), i serveix per a unir el gall al panissó i al pedral (pedra de 1,5 quilogram) que es troba al fons. En els dos extrems de l'ormeig es posarà un conjunt d'aquests elements però amb certes variants; en el costat que queda més a llevant, el gall porta una bandera vermella i en el costat que queda més a garbí, porta una bandera negra. Tenen la funció d'indicar l'orientació de l'ormeig en el fons del mar. A la base del primer gall, que es llença a l'aigua en el moment de començar a calar l'ormeig, s'hi posa una lot de llum blanca a fi de poder-la situar de nit. El panissó és una planxa de suro d'unes dimensions menors que les del gall. Principalment té dues funcions: en combinació amb el gall dona a conèixer el corrent, tant en el moment de calar l'ormeig com en el moment de collir. També serveix, si hi ha molt corrent, perquè el gall no s'emporti l'ormeig, ja que és més pesant.

11. També es fan operacions, no diàries, de manteniment (canvi d'oli de la barca, etc.), les quals són fetes, generalment, pel patró. He agafat una citació d'una entrevista a un patró que pesca "en mar" amb soltes, i que caracteritza una d'aquestes operacions de manteniment:

"l'altre dia, abans de la subhasta vaig canviar l'oli..., normalment no ho faig, però va ser un dia que vàrem arribar aviat; hem vaig posar brut perquè, precisament, són operacions que ho has de fer per professionals, perquè tu no pots fer-ho i -el mariner no sap gaire..., i llavors vaig canviar l'oli i vaig escórrer l'oli, perquè l'oli calent corre més bé i hi vaig posar de nou..."

12. L'any 1985 es pagava a 200 pessetes l'hora, i l'any anterior a 150, la pujada va ser perquè una de les dones es queixava que feia molt de temps que no s'actualitzava el sou. Actualment solament es dediquen a "remendar" de forma continuada cinc o sis persones (en la recerca sobre el terreny solament vaig conèixer a tres "remendadores" fixes), l'edat mitja de les quals per a l'any 1985, era de 55 anys.

13. Les dades tenen el seu origen en les entrevistes fetes a les mateixes "remendadores".